

הרב בן ציון יעקב הלוי ואזנר

אב"ד דבר"ץ ובית הוראה שבט הלוי
מאנסי – בית שמש

החיטים הכשרים והראוים ביותר למצת מצוה

חבל ראשונים כהרשב"א

ויש לדעת דלמעשה הרשב"א לאו יחיד הוא בדבר, אלא כעין זה כתבו כמה וכמה ראשונים, מהם המאירי (פסחים לא: ז"ל), שהחמיץ במחובר קודם פסח, כגון תבואה שהגיע זמנה ליקצר, ואינה צריכה עוד לקרקע, והשהה אותה בקרקע, עד שבאו עליה "גשמים מרובים" עד שנתפחו גרעיני התבואה או נתבקעו, והכלבו (סי' מח) ז"ל כתב הר"ף ז"ל, ועל הדגן שצמח מלחלוחית הארץ שקורין גירמיני"י אומר רבינו יחיאל שזהו חמץ גמור, דהיינו דקאמרי (פרק כל שעה) המחמיץ במחובר, "שפעמים שהחמוץ בא בעוד שהתבואה מחוברת, מחמת רוב גשמים שיורדין בעת הקציר", ופעמים שבא בתלוש וכו', עכ"ל, וכעין זה כתבו האורחות חיים (הל' חמץ ומצה סי' סג) ומהר"ם חלאוה (פסחים לג.) ושלטי הגיבורים (בדפי הרי"ף יב.) וש"פ.

דעות החולקים

אולם לעומת זה אין להעלים, שמשמעות הרי"ף והרמב"ם רש"י ותוס' והרא"ש והטור וש"פ, שלא חששו לזה, וכמו שכתב הרבינו מנוח (פ"ה מהלכות חמץ ומצה ה"ט) בהבנתם, ועיקר טעמם דפשטות דברי הש"ס (פסחים מ.) דאגב מדלייהו לא מיחמצי, נראה דלא חששו לזה, ואם כך אמרו בלותת חיטים, כ"ש בחיטים הגדלים, כ"ש כשאין נראה שום ריעותא בחיטים, דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן, וכך נראה גם מדברי הב"י והב"ח (תנג ס"ד) שהעתיקו דבריהם של כמה וכמה ראשונים בזה, ומשמע להדיא דעתם, שכל עיקר הקפדתם וחששם לא היה אלא משעת קצירה ואילך, דהיינו מאחר שהחיטים כבר נקצרו, והם שטוחים בערימות השדה, או

בעזה"ת אור ליום עש"ק "הוא הלחם אשר אמר ה' התשע"ג פה מאנסי

על דבר ספק רבים אחרי שזה כמה שנים, זכו תושבי ארה"ק לגדל חיטים הראויים למצת מצוה בהידור רב, וכעין זה ממש במדינתנו פה ארה"ב, זה כבר כמה שנים שמגדלים חיטים בדרומה של מדינת אריזונה, בהכשר ויתרון רב ובמעלות מופלגות, וכמו שיתבאר בעז"ה פרטותיה להלן, האם יש חיוב ועדיפות לקחת מחיטים אלו למצות מצוה מדינא.

שמורה משעה שראויים לקצירה

תשובה = מה זו שאלה, כבר ידוע ומפורסם הנהוג בכל מקהלות ישראל, לצאת ידי מצות החג בחיטים השמורים משעת קצירה, דהיינו חיטים שנשמרו מגשם ושום מים, שעה שנתבשלו ונגמר גידולם וראויים ליקצר, ומקורו ממה שכתב כן הרשב"א (ח"ו סי' כ'), העתיקו הבית יוסף (תסו ס"ה) וז"ל, שאלת הא דאמרינן בפרק כל שעה (לג.) גבי תרומת חלה בפסח שלא היה לה שעת הכושר, היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר, האיך המחובר בא לידי חימוץ, שהרי אין לך תבואה, שלא נפלו עליה מים במחובר, ההיא שנתבשל לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל ליניקה, "וכל שנתבשל לגמרי במחובר, כמאן דמנחא בכדא דמיא, ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים", עכ"ל, ומכאן מקורו ויסוד פסקו של המחבר (שם) שכתב, דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי, ואינו צריך ליניקה, כמאן דמנח בכדא דמי, ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, עכ"ל, ועיין תשו' דברי חיים (או"ח ח"ב סי' לט) שהסביר דברי הרשב"א בטו"ט.

הנ"ל וחבל פוסקים בב"י (ס"ב בד"ה כתב האגור) וש"פ, שהזכירו מרובים, אבל מאחר שהרשב"א וכל בעלי השו"ע סתמו להחמיר בכל גווני, ואנן בספק דאורייתא קיימינן, היה לו לכה"פ להזכיר ב' השיטות, ולא לסתום להקל, וכן סתם הרב בשו"ע, מה עוד שאין אנו בקיאים להבחין הגדר והגבול בין מרובים למיעוטים, זולת הגדרת המע"צ, שהיקל כל עוד שלא נפלו הקשים מרוב גשם, ולדינא מסתבר להחמיר כסתמת השו"ע בכל גווני.

טל האם הוא מחמיץ

לא נשאר לנו אלא לברר עדיין, האם גם טל מחמיץ, וזאת אחרי שהמחבר (תס"ו ס"ה) כתב, הטל מחמיץ, ע"כ, ומקורו מהירושלמי (פ"ג דפסחים סוף הל' א') כמצויין בב"י, שם איתא בזה"ל, ואפילו כמאן דאמר בעשבים שרי, בלוקטן משש שעות ולמעלן, מה דטלא פייגא מינהון, עכ"ל, ופירש הקרבן העדה, דמותר להניח החיטים על עשבים שלקטן אחר חצות שאין בהם לחלוחית טל, עיי"ש, אלא שיש מקום להסתפק בדבריהם, (א) אם טל מחמיץ ממש כמים, (ב) את"ל דמחמיץ, האם גם בחיטים המחוברין עדיין בקרקע שנגמר בישולן מחמיצין, וכדברי הרשב"א ושאר ראשונים וקדמונים הנ"ל לענין גשמים.

טל מחמיץ רק באופנים מסויימים

והתשובה ברורה, טל אפשר דמחמיץ, אולם נזהרו רבותינו פה אחד, מהירושלמי עפ"י כל מפרשיו, עד הב"י וכל בעלי השו"ע האחרונים, שלא העתיקו דברי הירושלמי הללו, אלא בהלכות הנוגעות לאיחסון החיטים, או טחינתם, וכן כמובן הקמה עצמו, שכל אלו נתבארו בטושו"ע (סי' תס"ו) וכך הבין בפשיטות גם המ"ב (שם סקכ"ב) דמירי מהקמה, כי היה פשוט בעיניהם, שסו"ס הטל אינו כמים ממש, וכמו שכבר הזכירו כמה פוס', כלומר, דאף אם באנו לחוש לירושלמי שהטל מחמיץ, אין זה אלא רק בחיטים שכבר נדשו, המונחים ע"ג עשבים לחים מטל, וכ"ש

באוצרות וכדו', ומים באו עליהם, ולהרא"ש וי"א רק משעת טחינה חששו.

הלכה למעשה

ולדינא מאחר שהב"י (סי' תס"ז ס"ד) העתיק ונקט בסתמא כדברי הרשב"א, עד שלא הזכיר שום דעה חולקת, והסכימו הרמ"א ושאר כל בעלי המפה, ורוה"פ האחרונים, הרי פשוט דכן הלכה, ודלא כהמע"צ (סי' ס"ט) שנוטה להקל כל עוד שלא בא עליהם גשם חזק ביותר, וכמו שהעתיק השע"ת (תס"ז ס"ק יג) ואף גשם בספר יוסף דעת הראה פנים להקל כהמע"צ, וכמובא בדע"ת (שם), אחרי שמצא להדיא כן בפסקי תוס' (מנחות סי' רז – רח) מ"מ עלינו לקבל דברי השו"ע כהויתן, כאילו ניתנו כן מסיני, וכאשר כבר הסכימו רוב גדולי הפוסקים האחרונים זה הרבה מאות בשנים, שחששו מאד לדברי הרשב"א ודעימיה, וזאת על אף שהרבה מהם עדיין לא ראו בימיהם, ולא ידעו משאר ראשונים הנ"ל שכתבו גם הם להדיא כן מד"ע, וכאשר ימצא המעיין בתשובותיהם, ואין טעם לפלפל בדבר שכבר חזר ונשנה טובא, בספרי הפוס' לא הניחו דבר קטן וגדול בזה, וכן המקלטים המפורסמים, אורחות חיים ספינקא, ודע"ת, ושדי חמד, גם זה כמה שנים שי"ל ספר נכבד בשם "קציר חיטים", שם לוקטו כל השיטות, באופן נפלא ומסודר ביותר עיי"ש.

גשמים מרובים, או מועטים

ודע דמסתמו המחבר והרמ"א והלבוש ושאר כל בעלי המפה כהרשב"א, ודייקו כולם בלשונם, שכתבו סתם גשמים, ולא הזכירו "גשמים מרובים", משמע דאף למיעוטים חששו, וכן מסתבר אחרי שכן הוא במקורו, בלשון הרשב"א עצמו בתשו' זו שסתם וכתב "ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים", משמע אפילו מועטים, ותימה גדולה על המ"ב, שהעתיק בסתמא כדעת המקילים במיעוטים, ואף שכן הוא לדעת המע"צ ומאמר מרדכי, ודבריהם גם מסתייע מהמאירי

הוא יותר מפירוש האחרונים, לוא תימה ששייך שום חימוץ ע"י הטל בחיטים הגדלים עדיין, או בעת הקציר, האיך העלימו כל זאת רבותינו בעלי הש"ס, וגדולי הפוסקים הראשונים, ובראשם אבי הלכה זו, הרשב"א ז"ל, והמחבר וכל בעלי השו"ע, שהיו עסוקים האיך לצאת המצוה בשנה שגשמה מרובין, ובחיטים שנגמר בישולן, היעלה על הדעת שנעלם מהם חשש זה של טל, שהוא קדום ושכיח ומצוי בכל יום, הרבה יותר מגשם, וזו ראייה שאין עליה תשובה, דמה להם לטפל עם הגשם שאינו מצוי כ"כ, ובפרט גשמי זלעפות, בו בזמן שהטל דלא מעצר עמד לנגדם ממש מדי יום ביומו, ולכה"פ היה להם להורות ולייעץ לכתחילה, שלא יקצרו החיטים בלילה, או בהשכמת הבוקר, אלא בעיצומו של יום, וכן לא ישאירו אותו גלוי בשדה, וכאשר הורו וחששו כמה פוס' בתראי, ואם אמנם כך אנו נוהגים עפ"י פסקי התוס' (מנחות רח), אבל אין זה אלא רק לחומרא בעלמא, ואילו רוב בנין ומנין הפוס' אף ברמז לא הזכירוהו.

ההבדל המוחש בין גשם לטל

ועל כרחק היה פשוט בעיניהם שהטל בסתמא אינו מחמץ, אם לא באופנים מיוחדים, ובעיקרו כי המה ראו כן תמהו, ההבדל הברור והמוחש לכל, בין גשם - לטל, דאילו גשם, ובפרט גשמי זלעפות, הם הם שמעולם גרמו לקלקול החיטים, שנעשו, (א) מבוקעות - (ב) מצומחות - (ג) נפוחות, (ד) צבען נשתנה, וכדו', ואילו ברדת הטל, לאור דקותו ומיעוטו, והעלמו מן העולם וכדלהלן, מעולם לא נגע ולא פגע, ולא הוליד שום ריעותא בחיטים, ואפילו מאן דלית ליה ההיתר דאגב מדלייהו בגשם, בטל לאור כל טעמי קלותו הנ"ל, הכל מודים בו, ודבר זה הוא מוחש במציאות, ונראה לעין כל, וכבר יסד מרן הח"ס (י"ד סי' מה ובש"מ) שהנסיון הוא עד הנאמן יותר מכל הסברות, והמהרש"ם (ח"ד סי' קלה) שהחוש מעיד יותר מאלף ראיות, עי"ש.

קמח, לאפוקי כל עוד שהחיטים גדלים ונמצאים עדיין בשרביטיהן, אפילו נגמר בישולם לגמרי, או בשעת קצירתם, מאן דכר שמיה לחוש לחימוץ משום טל, ודבר זה נלמד, מקרא, מסברא, ושאר טעמים.

לא אמרה תורה שלח לתקלה

ודבר זה נלמד מקרא, דא"ת שהטל מחמץ כמים, דהיינו גם החיטים המחוברים עדיין בקרקע, או אפילו בשעת קצירתם, לא מצאנו ידינו ורגלינו לקיים מצות מצה, שהרי אמרו חז"ל (תענית ג.) טל לא מיעצר, ועלינו להכיר במציאות, שאין לנו לא בקיאות, ולא מסורת מדוייקת, אימתי נגמר בישול החיטים, וכן אין לנו שום מושג אימתי הטל יורד, כי מלבד שיש בו הרבה שינויים טבעיים בין מדינה - למדינה, ומתקופה - לתקופה, יש בעניין זה גם הרבה סתירות בפסוקים ומדרשי חז"ל אכמ"ל בזה, עכ"פ א"ת שהטל מחמץ, הכי לא נאכל מצה בפסח, וכאשר תמה הרשב"א (בח"א סי' קב), כאשר נשאל על הגרוע מטל, והיה שנה שרבו ירדת הגשמים על החיטים, ונדחק וחיפש להקל בזה, ושנה וכתב, שאם אי אתה אומר כן "לחם לא נאכל בפסח", כי אין שנה שלא ירדו גשמים על הערימות וכו' עכ"ל, וה"נ וכ"ש בנידון דידן, אם באנו לחוש לטל, אחרי שאין לך יום - או לילה, ומקום בעולם שאין טל יורד, [למעט מקומות יחידים כדלהלן] הכי לא נאכל מצה, ועל כרחק אין לנו בזה אלא הכלל, לא ניתנה תורה למלאכי השרת, וכן הכלל (יומא טו:) לא אמרה תורה שלח לתקלה, והיינו אפילו במצוות דלא שכיחי, כמבואר שם לענין ציפורי מצורע, ואברי שעיר לעזאזל, כ"ש במצוה חיובית ונוגעת לכל כמצות מצה, ודאי התורה לא חייבה אותנו במצוה התלויה במכשולים ותקלות.

סתימת הראשונים יותר מפירוש האחרונים

ועוד כבר ידוע הכלל שסתימת הראשונים

הטל כירידתו בן עלייתו

ולענ"ד מלבד כל האמור לא חששו לטל, משום שמטבע הטל - כירידתו בן עלייתו, כלומר, מאחר שירד בלילה ובהשכמה, מיד עם זריחת השמש, נתקיים בו, תזרח השמש יאספון - ואל מעונתם ירבצון, חוזר הוא למעונו לשמי שמים, וכמפורש בתורה (שמות טו יד) ותעל שכבת הטל, ופירש"י, כ"שהחמה זורחת עולה הטל וכו', כדרך טל עולה לקראת החמה", אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל, ותסתום את פיה, ותניחנה בחמה, היא עולה מאליה באויר, עכ"ל, הרי שעם זריחת השמש הטל לעלות עד כי הוא נעלם מן העולם לגמרי.

ההבדל בין טל המתערב - לטל המונח

וכן נלמד ממחלוקת רבי אליעזר וחכמים (פרה פ"ט מ"א) לענין טל שירד לצלוחית של מי פרה, דרבי אליעזר אומר, יניחנה בחמה והטל עולה, וחכמים פוסלין, ואיתא בתוספתא, העתיקה הר"ש ותיור"ט שם, וחכ"א אין הטל עולה אלא מן הפירות בלבד, ופירשו המפרשים, דחכמים לא פליגי אלא כשהטל מעורב במים, אז אינו עולה, לאפוקי טל השוכן על הפירות, עיי"ש.

מעתה לא מיבעיא לר"א, אלא אף לדידן דקיי"ל כחכמים, דעכ"פ הטל המונח ע"ג הפירות עולה, מכאן נבוא אל המכוון ליישב, מה שהעירו המע"צ והמאמר מרדכי על הרשב"א, ורצו להוכיח מטל לגשמים שאינם מחמיצין, ולפי האמור אין כאן אף זכר ראיה, דמעולם לא חששו בטל, על היורד על קמה העומדת עדיין בקרקע, או הנקצרת, רק על חיטה קצורה וגלויה, דשאני טל היורד על הקמה וקשי החיטים, מיד אחר שנקצרו, דהטל אינו בלוע ומעורב בהן כבמים, רק מונח על גבן כפירות הנ"ל, וגם עומד לפרוח כנ"ל, שפיר לא חששו לכלום, וכטבעו של הטל, שמיד עם זריחת השמש, נעלם ולא נשאר אף זכר ממנו, וכלשון התפא"י (פרה שם) שכתב

ש"כולו" עולה נגד החמה, לאפוקי טל היורד על חיטים מגולים הנמצאים זמן רב על פני השדה, או באוצרות, באופן שמדי יום הטל מחלחל ומתערב בין החיטים, או בחיטים המונחים על עשבים לחים, כפירוש הקרבן העדה, באלו שפיר חששו, כי אז יש לחוש שחלק ממנו עכ"פ נבלע והתערב בו כבמים.

ולפימש"כ גם אין נפק"מ, אם החיטים הגדלים עדיין מכוסים לגמרי עם הקשין, או נפתחו ונתגלו קצת, כי מאחר שהטל לאור דקותו והעלמו אין נשאר ממנו כלום, מה לי אם הם מכוסים או מגולים, צא ולמד שאפילו הטל המכוסה בשפופרת של ביצה, כתב רש"י שאל מקום אשר הוא שואף - שם הוא זורח ועולה, וכן מוכח להדיא ממחלוקת ר"א וחכמים, דעד כאן לא נחלקו אלא בטל שנתערב במים, לאפוקי על פירות, לא חילקו בין טל שעל הפירות או תחתיתם, או בין שכבה העליונה לתחתונות, הרי שהטל מחפש מוצא לצאת, אם לא שהוא מעורב ממש כבמים וכדו' הוא עולה ונעלם, ובכל התורה הכלל שכל העומד וכו', וה"נ ע"י שהוא דק ומעט ועומד להיעלם לא חששו לרטיבותו כלל, זולת באופנים כנ"ל.

יבואו הראשונים ויעידו

והמסתפק עדיין בכל זה יבואו הראשונים שהזכירו חשש חימוץ הטל, ויעידו, ה"ה רש"י בפרדס הגדול (סי' קנז) וספר האורה (ח"א סי' פד) שכתבו בזה"ל, ומיבעי ליה למינטר הני חטי, דלא ליפול עלייהו מיא בתלוש, ולא הטל בלילה, ומבעי ליה למינטר הני חטי משעת קצירה, ולאשווהו בבית מכוסה, דלא ליגע בהו מיא וטלא, וזהו דרך שמירתן וכו', עכ"ל, דוק בלשונם, שלא הזכירו אלא "חטי" ולא קמה וכדו', וכן לא חששו אלא על חיטים תלושים ומגולים, שהוכנסו לשמירה, שיהיו מכוסים, אבל לא העלו על דל שפתם, לחוש על תבואה המתבשלת, או להגביל שעת קצירתן, נוסף על כך, שגם מה שכתבו, לא

כתבו רק בלשון זהירות דלכתחילה,

זמן קצירת החיטים

אשר לפי זה, לפי הנהוג כהיום, שמיד עם קצירת החיטים והדישה ע"י הקאמביין, מאכסנים אותם תיכף ומיד לבית מקורה ומכוסה כדת, משורת הדין היה מותר אף לכתחילה לקצור אותם בכל עת ערב ובוקר וצהרים, ואין להרעיש, ולעשות עסק על המקילים בזה, כנגד כמה אחרונים שהזכירו, באיזה שעה לקצור החיטים, כי חששו לדברי הירושלמי, ולפי המבואר לעיל, לא די שמהירושלמי אין שום ראייה להחמיר, אלא אף ראייה לסתור וכו"ל, ובפרט לדעת ריה"פ, שלא חששו אפילו בגשם רק לגשמים מרובים, עיין לעיל וכו"פ המ"ב (תסז סק"ח).

ואף שמשמעות איזה בתראי לחוש לטל אף בחיטים גדילים עדיין, וכן לזמן קצירתם, וכאשר העתיק הדעת בשם הפסקי תוספות (מנחות רח), הנה הפסקי תוס' דייקו וכתבו רק "יש אנשי מעשה קוצרים כשהשמש זורח" עכ"ל, משמע שאין זה אלא הידור ליחידים, ולא בתורת הלכה, וממילא למעשה אין להקפיד על הידור זה, רק כשע"ז אין מותרים על שאר חששות, וכגון אם נזדמן שעת הדחק, שהממונים על מזג האויר של המדינה, מודיעים שגשמים עתידים לבוא עם שחר, פשיטא שיותר ואף חיוב יש לקצור החיטים מהר אפילו מבעוד ליל, ואל יטעו לעשות מטפל עיקר, בפרט בדבר כמו זה, שאבותינו ורבותינו הראשונים והאחרונים ובעלי השו"ע לא חששו לה כלל, אף לא בתורת הידור, ואפשר עוד דהמה ראו, שלקצירת העומר ניתן זמן לקצירתה בלילה דוקא, ואילו לקצירת החיטים למצות לא נאמר שום זמן והגבלה, ועל כרחק דחשש הטל באלו לא מעלה ולא מוריד.

הכל חששו לגשמים

נחזור לראשונות, שלא הקילו אלא בטל

ובתנאים הנ"ל, לאפוקי חשש החימוץ שע"י הגשם, הכל הסכימו וחששו לה מאד, והיינו אף במקום ספק וס"ס, ועשו כל טצדקי שבעולם שלכה"פ למצות מצוה כנ"ל, יהיו החיטים שמורים "משעת קצירה" דהיינו מאז שנגמר בישולם, לקוצרם מיד, קודם בוא הגשם ושום לחות, וכן נזהרו לאחסן אותם במקום יבש, הרחוק מנטפי מים טל וזיעה ושום לחות, ומאז נתעוררו גדולי ישראל כמעט מידי שנה בהגיע זמן הקציר, לחפש עצות לצאת מחשש זה, מאחר שכידוע שברוב ארצותיהם ומדינות העולם, הגשמים שכיחים אף בימות הקיץ.

והנה כל מעיין אף מקופיא בתשו' הפוס', ימצא שזה כאלף שנים, שענין זה גרם להרכבה צער ודאגה לגדולי ישראל, ולריבוי ספיקות וחששות במקלהותם, כשאמנם ירדו גשמים עליהם, האיך להתנהג בזה, ויצאו לדון אם החיטים כשרים דיעבד או לכתחילה, ואם ראויים הם אף למצת מצוה, ואת"ל לפוסלם, מה דין שאר החיטים שאינם מבוקעות או מחומצות, וכן אם שייך בהם ביטול, ובכמה הם בטלים, וכדו', ובראשם מרן החתם סופר (או"ח סי' קל"ו) שדעתו לחלוק על המקור חיים, במה שהיקל בנמצאו חיטים מחומצים בכרי, לדידן דקיי"ל בס"ת (יו"ד סי' רע"ט) שאם נמצאו בו ג' טעיות, אסור לקרות בו עד שיגיה כולו, ומסיק הח"ס, על כן אנו נוהגים, "כל כרי שנמצאו בו ג' חיטים מחומצין, אין לוקחין מהם לפסח", עכ"ל, וכעין זה בדברי חיים (ח"ב סי' לט - וח"ד אות יט) שכתב אעפ"י שאין רואין סימני חימוץ, "חיישינן לכולהו" וע"ע ח"ס (סי' קלב), ושו"מ (מהד"ק ח"ג סי' פז)

והנה אם באנו להעתיק דבריהם תקצר היריעה, ומן הראוי לכל ירא ה' לעיין בספרי המלקטים הנ"ל, וכן להעיר את המבקשים לשמוע דבר ה' זו הלכה, להוכיח להם עד כמה חמור וקשה היה הדבר בדורות הקודמים, ולשמחם במתנת ה' שזכה דורינו לקיים מצוה זו בהידור רב כדלהלן.

שבועות, יומם ולילה לא ישבותו מלהשגיח הנעשה על פני השדה, וכל זאת מלבד יגיעה רבה ובדיקות מקדימות שערכנו שם בשעת גידול החיטים, מצאנו שחיטים ההם נתברכו ברוב מעלות מיוחדות, א) שמזג האויר ברוב ימות השנה שם חם ויבש באופן מופלג, עד שהגשמים אינם שכיחים שם כלל, ממילא יצאו חיטים ההם לגמרי מחששו של הרשב"א והשו"ע, ב) גם טל אינו מצוי שם, ואף אם יבוא שום טל, אין זה אלא מעט ולזמן קצר, באופן שאינו נרגש ומתייבש על אתר, ג) כל השקיית החיטים נעשה ע"י תעלות מים מסביב לשורות החיטים, במים המגיעים מנהר סמוך, ד) מים ההם מגיעים לעולם רק לתחתית השבלים בלבד, ה) מאז תחילת בישול התבואה, אף ההשקיה זו נפסקת, עד שמצאנו התעלות יבשים וסדוקים מרוב יובש באופן מופלג, בדומה למאמר יעקב אבינו, בעוד כברת ארץ (ויחי מח ז) שפירש"י חלולים ומנוקבים ככברה.

בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו

והנה כבר יסדו חכז"ל (מכות י" ע"ב) בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו, עיי"ש, כ"ש במקהלות ישראל ציבור יראים ושלמים, שמאז הקמת המשכן, נתברכנו מפי רעיא מהימנא לדורות עולם, יהי רצון שתשרה שכינה במעשי ידיכם, ויהי נועם ה' אלקינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, עדים אנו שברכתו זו, נמשכת וחלה על כל דבר שבקדושה שהציבור עושים, והבטחת התנא (אבות פ"ב) שזכות אבותם מסייעתם, ואמנם כך הוה, שכמעט לא היה ולא נשמע כמוהו מימות עולם, שוב לא נותר לנו אלא לתת שיר ושבח למי שציוונו על התורה והמצוה, וברא כל אלו לכבודו, ואמרנו כמה מעלות טובות למקום עלינו, לקיים המצוה ברוב הידור ממש כחיטי ארה"ק, אמנם כל מקום עם המעלות המיוחדות שלו, אבל הצד השוה שבהם, שאלו ואלו מעשי אלקים חיים הם, חיים הם למוצאיהם, לצאת בהם המצוה בהידור ללא

חמי ארה"ק

הנה באהבת ה' וחמלתו עלינו, זכה דורינו למה שכמעט לא נשמע ולא נמצא כמוהו בדורות הקודמים, וכאשר זכה דורינו כהיום לשפר ולהדר הרבה ממצוות התורה, והדברים עתיקים, כך זכה דורינו לגדל חיטים בכמה מדינות העולם, דהיינו באותם מדינות שבימות הקיץ והקציר [חג השבועות] אין יורדים שם שום גשמים, בראש וראשון ה"ה בארצנו הקדושה, ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה, ומאז כניסתן לארץ נתברכו בשבח שבעת המינים, וביותר בימי שמעון בן שטח, שזכו לגדל חטים ככליות (תענית כג.) וצררו מהם לדורות להודיע כמה החטא גורם (שם) אולם בחמלת ה' עלינו לקיים מצוות החג, שוב זכו כהיום, לטעום למעין דמעין למה שהיה בימיהם, דהיינו לגדל הרבה שדות של חטים משובחים ונקיים ביותר, וכאשר נודמן לנו לראות מקרוב, עת השתתפנו במועד חג הקציר (שנת תשע"א) בקציר החיטים המיוחדים והמפורסמים שבקוממיות, בראשות מחותני איש חסיד היה, לוחם מלחמת ה', הגה"צ מנחם מענדל מענדלזון זצ"ל אב"ד דקוממיות, לא יאומן כי יסופר ריבוי ההשקעות וההידורים שהשקיע בכל מצוה, כמסורת בית אביו הגה"צ המפורסם מהר"ב זצ"ל, ומעל כולם בכל הנוגע לכשרות המצות, ואמנם חפץ ה' בידם הצליח וגם עשו פרי, וכמפורסם בכל קצוות תבל.

חמי אריונה

והנה בו בזמן ממש נודמן לנו להשתתף בקציר חיטים שביומא שבדרום מדינת אריונה פה ארה"ב, ולבדוק מקרוב דרכי הגידול וסדר השקייתם וכדו', ואמנם מה' יצא הדבר, בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, עדה שלימה של רבנים ומורים יראי ה' ומופלגים, זו שנה שלשית, ואחרי הכנה דרבה, והשגחת שני משגיחים יראי ה', שלא הרפו ולא עזבו קצה הערמה, למשך כששה

כל חשש ופגם כ"ד.

הוצאת לעז על הראשונים

איברא חזות קשות אנו מוצאים בנידון דידן, שהרבה אנשים שואלים, היתכן והיעלה על הדעת להוציא לעז על הראשונים, הלא המה אבותינו ורבותינו הק' שנהגו להשתמש בחיטים שגדלו בכפריהם ועריהם, ומה שהיה טוב לאבי ולרבי, למה לא טוב גם לי, הנה בהפלגה ראשונה שאלה נכונה ונבונה, אבל התשובות עליהם יותר נכונות ונבונות.

מעשי רב

וטרם נשיב על הנ"ל מן הראוי להקדים, ואספרה כמו הנה לדור, את אשר בדידי הוה עובדא, שזה למעלה משלשים שנה, שראיתי כמה וכמה פעמים את מו"ח הגה"צ שמואל אפרים זלמן אונגר מו"צ דשיכון סקוירא, בשובו מהשגחת קציר חיטים יחד עם הגאון אב"ד מסאדאוונא זצ"ל, בשליחות כ"ק האדמו"ר מפאפא זצ"ל, וכמה וכמה פעמים חזרו שבורים ורצועים ומלאים צער, לאור ריבוי החיטים המבוקעות והמצומחות שמצאו, והוצרכו ליכנס בהיתרים דחוקים של ספיקות וס"ס וביטול ובדיקה, כנזכר בתשו' הפוס' הנ"ל, לא יאומן כי יסופר השברי לב שעבר על זקנים הללו בימים ההם, ולמחפשי האמת עובדא זו אינה אלא אחת מני אלף, ללמד על הכלל כולו יצא, עד כמה במסתרים תבכה נפשם של בעלי הנפש היראים, וממילא בהתעוררות על החדשות בדורינו, אין כאן ח"ו הוצאת לעז על הראשונים, אלא הכרה במתנת ה', שירו לה' שיר חדש ויעלזו חסידים בכבוד, על הזכות שנפל בגורלינו לצאת מהסכך הזה.

(א) רחמנא אמר עביר כל דמצית

גם מה שנתלו שכך היה מהנהג אבותינו, זו טענת הבל, שלא היה כאן מנהג לכתחילה, אלא הם עשו בעל כרחם מה שעשו מפני הדחק, כי לא מצאו תחליף ותמורה לחיטים הלקויים שבעריהם, וכבר אמרו חכז"ל (בכורות

יז): רחמנא אמר עביר, ובכל היכי דמצית למיעבד ניחא ליה, ע"כ, הם לא יכלו יותר, ואנו שאנו יכולים בקל לעשות יותר, רחמנא אמר עביר, ומחוייבים לעשות כיכולתינו.

(ב) מנהג אבותינו ורבותינו

ועוד פשוט לכל בר בי רב, וכך שמעתי מפי א"א מו"ר הגאון שליט"א, שבדברים הללו לא שייך מנהג, למה הדבר דומה, למי שהיה נוהג לקחת אתרוגים ממקום מסויים, ועכשיו נודע ונתגלה שאפשר להשיג מהודר יותר, או האוכל כל ימיו משחיטה פלונית, או לוקח מסופר סת"ם, ועכשיו נתפסו בקלקלתם, היעלה על הדעת להמשיך מפני המנהג, והנ"ל אחרי שתגלו ריבוי הספיקות שבחיטי אירופא וארה"ב ניו ז'ערסי וכדו', שבהם רבו גשמי הקיץ, וכאשר סבלו מהם גדולי ישראל ונדחקו בהם בימיהם, היעלה על הדעת להמשיך להשתמש בהם מפני המנהג, וכבר יצא איש זקן הגה"ק המפו' האדמו"ר רבי שלום מושקוביץ אבדק"ק שאץ זצ"ל זה כשבעים שנה, בצואתו הידועה, שנדפסה בסוף ספר מים רבים, בו מזהיר על התקנה הגדולה שעשו באנגליה, לבל יקחו חיטים לפסח מחיטי אירופא, מחמת ריבוי הגשמים טל וערפל שם, עיי"ש.

(ג) הן הכשירו שידעו מאיזה טעם

ומה שטוענים שמה שהיה טוב וכשר להם, טוב גם לנו, כבר אמרו חז"ל על כיו"ב (חולין מה ע"ב) שדרוה לקמיה דרב אמי וטרפה, אמר ליה והא רבנן מכשרי, אמר להן "הן הכשירו שידעו מאיזה טעם הכשירו, אן מאיזה טעם נכשיר", אף אנו נאמר לנידון דידן ממש כאותן הדברים, הן הכשירו שידעו מאיזה טעם, וכאשר גילו עשרות ומאות פעמים בתשובותיהם הטעמים, לפעמים הם ברורים ומחוררים, ולפעמים מעיקים ודחוקים, בצירופים שונים, כי לא מצאו אופן אחר לצאת המצוה, שלא כן אנו דור עני יתמי דיתמי, מאן גבר בדורינו להכשיר חיטים כאלו

באיסור תאכלנו בהיתר, ומאחר שבזמן הזה, זכה דורינו ויש שפע של חיטים שאין עליהם שום צל ספק של רטיבות מים, כחיטי ארה"ק - ואריזונה, והברירה ביד כל אדם להשיגם בקל, פשיטא שחיוב יש מדינא לקחת אותם חיטים, וכמש"כ רש"י (ביצה ג' ע"ב) בטעם דבר שיש לו מתירין שאינו בטל, שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, כ"ש בנידון דידן שהחשש הוא על ספק דאורייתא וכתא.

ז) הוראות הבני יששכר

וכנגד מה שעדיין הרבה מקשים, היתכן שרב פלוני ורבי פלוני השתמשו בהם, על זה ישיב הבני יששכר זי"ע, בדבריו חוצבי להבות אש שכתב בכמה מחיבוריו, עד כמה חייב כל אדם לזוהר בקיום דברי השו"ע, אפילו כנגד רבותיו, ומהם בהוספות על ספר סור מרע, ז"ל, "אין צריך להתנהג רק על פי השו"ע וכו', והנה האנשים האלו תלו עצמם באילנות גדולות, שראו כן מאיזה גדולי הדור, והנה נפלו בשוחה עמוקה, כי אם הצדיק הגדול עושה לפעמים איזה דבר וכו', אז לא נאמר הדבר לכלל ההמון "רק כתורה יעשה" עכ"ל.

וביותר הפליג בזה בדרך פקודיך (ל"ת טז, ועצם לא תשברו בו) ז"ל, בעניני המנהגים אשר ילמוד מפי רבו, לא יתנהג רק בדבר שאינו מתנגד לעצם, היינו הדברים שאינם ניגוד לאיזה מצוה, ולא יזוהר דבר מדברי חז"ל, משא"כ "כשיש במנהגיו איזה ניגוד לתורה שבכתב ושבע"פ וכו', לא יאבה לו ולא ישמע להתנהג במנהג הזה" אפילו אם יעמיד לו הרב החמה באמצע השמים, ויבקיע לפניו הים, הגם שצריך לדון את הרב לכף זכות, וכו', "אבל התלמיד בעצמו לא יאבה להתנהג בשום אופן במנהג העוקר איזה הלכה בדברי תורה"ק, עכ"ל עיי"ש עוד בדברים הנוקבים עד התהום.

פיסקא דהאי דינא

לאור כל האמור ומיעוט הידיעה שיש בזה

שיש עליהם לפעמים אפילו חשש כ"ד וספק חימוץ גמור.

ד) אסור להכניס עצמו בספק איסור אפילו דרבנן

ועוד אחרי שכאמור לא התירום אלא מדוחק ומספק, אבל כולם פה אחד הסכימו, שכל שירדו גשמים, על חיטים אחר גמר בישולם, אין להתירם אלא מדוחק גדול ודיעבד, עד שהוצרכו לצרף כמה צירופים והיתירים, ומאחר שהכלל בידינו (קידושין סד:) לא מחית אינש נפשיה לספיקא, וכן הסכימו כל הפוס' פה אחד, שאסור לאדם להכניס עצמו בידים בספק במקום היתר, אפילו בספק דרבנן, וכמש"כ הר"ן (סוף פסחים) שלכך אין סופרין לביל ראשון של ספירה בספק חשיכה, עיי"ש, וכ"כ הב"ח (או"ח תע"ז ו') וש"א, ואם כך כתבו לדבר הנוגע לדרבנן, עאכ"כ לנידון כדידן, הנוגע לקיום מצות עשה דאורייתא, ולחשש חמץ משהו וכתא.

ה) הוראת הריב"ש, אם בעסקי העולם - ק"ו בתורה ומצוות

וכמה מוסר והדרכה יש ללמוד מפה קדוש מדבר, ה"ה הריב"ש (סי' ש"צ) שכתב וז"ל, ורואה אני אותם טובים ונכוחים עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע, "שאפילו בעסקי העולם, כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח, והמשומר מכל נזק ומכשול, ואפילו באפשר רחוק, ועל אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצוות" שהן כבשוננו שלא עולם, ואיך נניח הדרך אשר דרכו בה רבותינו הק' ז"ל, ונכניס עצמינו במקום צר ובמשעול הכרמים, שלא מדוחק כלל, אילו היה הדבר שתהא השעה צריכה לו עכ"פ החרשתי, אבל להניח את הודאי ולתפוס את הספק בעניני המצות איננו ראוי בשום פנים לקהל קדוש ומכובד כמוהו, עכ"ל.

ו) עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר

ועוד הא כלל גדול בתורה, עד שתאכלנו

יורדים שם בקיץ, ובזה יצא מכל ספק של חשש חמץ, עליו הסכימו כל גדולי ישראל ובעלי השו"ע זה כאלף שנים, ובפרט שהדבר נוגע לאיסור דאורייתא וכתא, וכל איש הירא את ה' ובמצוותיו חפץ מאד, עליו להניח בצד כל החשבונות והנגיעות, ואל תטוש תורת אמך ומסורת אבות, שאבותינו ורבותינו עשו כל מצדקי וזהירות בחומרות חג הפסח, ובזכות שנקיים בעצמינו, ואחרי מצוותיך תרדוף נפשי, יקויים בנו קדשינו במצותיך וכו', ושמה נפשינו בישועתיך.

להמון העם ורוב הציבור, נמצינו למדין, שחיוב גמור מוטל על הרבנים והמורים, להזהיר את הציבור ולכל אשר בשם ישראל יכונה, ולכל הדרים בשום מקום בכדור הארץ, שקודם שיזמינו המצות לפסח, עליהם לברר מקור החיטים היכן גדלו, כי בעוה"ר מאחר שעסק המצות תלויים בהשקעה וממון רב, ושאר נגיעות, קשה לסמוך בסתמא על שום הכשר, אלא לעולם יהדר כל אדם אחר מצות שנאפו מחיטי ארה"ק, או אריזונה, או שאר מדינות כיוצא בהם, שלעולם אין גשמים

השמר לך פן תשכח וגו' אשר ראו עיניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב, כל אחד צריך לאחוז עצמו ביום זה שנותן בו התורה והמצות, שפעולתו היתה לכל הדורות, כתיב פנים בפנים דיבר ה' עמכם וגו', ובג' רגלים כתיב יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך, והרי כתיב כי לא יראני האדם וחי ואיך יכלו לראות פני ה', אלא שהיה צריך להיות לכל אחד מישראל מסירות נפש והתפשטות הגשמיות כשעלה לרגל, ועל ידי זה זכה לראות ואחר כך נשאר אצלו רשימה מזה, כמו שכתוב ולא יראו פני ריקם היינו שנשאר רשימה מזה, כמו כן בתפילה גם כן צריכה להיות בכלות הנפש, ועל ידי זה נשאר רשימה, כמו שאנו מבקשים אל תשיבנו ריקם מלפניך, הראיה הראשונה של פנים בפנים היתה בשבועות, וזה שכתוב וביום הבכורים וגו' מנחה חדשה לה' היינו הראיה הראשונה, ונשאר מזה רשימה לכל הרגלים.

מובא ע"פ האריז"ל שהחדשים הם נגד קומת האדם, ניטן נגד הראש וכו' אח"כ אייר סיון נגד תרי אודנין וכו' ולכן התורה נתנה בסיון, שהוא נגד האזנים, שהעולם אומרים באוזן אחת נכנס ובהשני יוצא, לכן כתוב ועתה אם שמוע תשמעו בקולי, שישמעו בשתי אזנים.

(בית אברהם, שבועות)